

Nesprávne označovanie, nelegálny trh a IUU rybolov: Dlhodobá analýza prípadov podvodov s rybami na základe správ KC-FFQ (2021-2025)

Mislabelling, Grey Market, and IUU Fishing: A Long-Term Analysis of Fish Fraud Cases Based on KC-FFQ Reports (2021–2025)

Ailer, L., Golian, J., Jakabová, S., Čapla, J., Zajác, P., Čurlej, J.

*Ústav potravinárstva, Fakulta biotechnológie a potravinárstva, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre,
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, e-mail: lucia.ailer@uniag.sk

ABSTRACT

The aim of this paper is to summarise long-term trends in fish and seafood fraud based on the KC-FFQ monthly reports for 2021–2025. We compiled a set of representative cases, focusing on those with a reported quantity (kg) to enable comparisons across years and countries. The predominant violations involve traceability issues, illegal, unreported and unregulated (IUU) fishing, and adulteration/ misrepresentation.

Key words: fish fraud, traceability, illegal, fishing, mislabelling

ÚVOD

Falšovanie a neoprávnené zásahy do potravín sú problémom už od počiatkov civilizácie: znižujú kvalitu výrobkov a môžu mať nepriaznivé dopady na zdravie. Na ochranu spotrebiteľa a férové oceňovanie produktov sa preto využíva testovanie autenticity a detekcia prídavných falšujúcich látok v rôznych kategóriách potravín (Čapla et al., 2020). Postupne sa vyvinul široký súbor metód – od fyzikálnych meraní cez biochemické/imunologické prístupy až po molekulárne techniky – ktoré umožňujú odhaľovať falšovanie (Bansal et al., 2017). „Food fraud“, teda úmyselné skreslenie skutočnej identity potraviny alebo jej zložky za účelom ekonomického zisku, podkopáva dôveru spotrebiteľov a predstavuje riziko pre verejné zdravie; aj preto sa mu venuje rastúca pozornosť zo strany regulátorov i potravinárskeho priemyslu (Everstine et al., 2018). V Európskej únii má každý občan právo vedieť, ako sú potraviny vyrábané, spracované, balené, označované a uvádzané na trh. Integrovaná politika bezpečnosti potravín v EÚ preto smeruje k udržiavaniu účinných kontrolných systémov a k overovaniu súladu s pravidlami EÚ v oblastiach bezpečnosti a kvality potravín, zdravia a dobrých životných podmienok zvierat, výživy zvierat a zdravia rastlín – a to v rámci EÚ aj pri dovoze z tretích krajín. Zároveň zahŕňa správu medzinárodných vzťahov s nečlenskými krajinami a organizáciami a koordináciu s Európskym úradom pre bezpečnosť potravín (EFSA), aby bolo riadenie rizík založené na vede (European Commission, 2020a). Na oznamovanie priamych či nepriamych rizík pre zdravie ľudí z potravín alebo krmív bol zriadený systém rýchleho varovania RASFF, do ktorého sú zapojené členské štáty, Európska komisia a EFSA (Regulation (EC) No 178/2002). Od novembra 2015 je pre členské štáty dostupná aj platforma Administratívnej pomoci a spolupráce (AAC); po úspešnom pilotnom nasadení zameranom na podvody v agropotravinovom reťazci bola v roku 2016 sprístupnená aj styčným orgánom pre úradné kontroly. AAC a RASFF dnes fungujú v synergii a spoločne podporujú vysoké štandardy EÚ pre potraviny a krmivá (EÚ, 2017; RASFF, 2018). Knowledge Centre for Food Fraud and Quality (KC-FFQ) zhromažďuje a zdieľa aktuálne vedecké poznatky k otázkam potravinových podvodov a kvality. Koordinuje činnosti trhového dohľadu a prevádzkuje systémy včasného varovania a výmeny informácií zamerané na potravinové podvody. Centrum spoločne zabezpečuje vedecko-výskumná služba Európskej komisie – Joint Research Centre (JRC) – a útvary Komisie zodpovedné za reguláciu potravinového a krmivového reťazca a ochranu práv spotrebiteľov. KC-FFQ dopĺňa činnosť siete EU Food Fraud Network, ktorú spravuje Generálne riaditeľstvo pre zdravie a bezpečnosť potravín (DG SANTE) Európskej komisie (European Commission, 2020b).

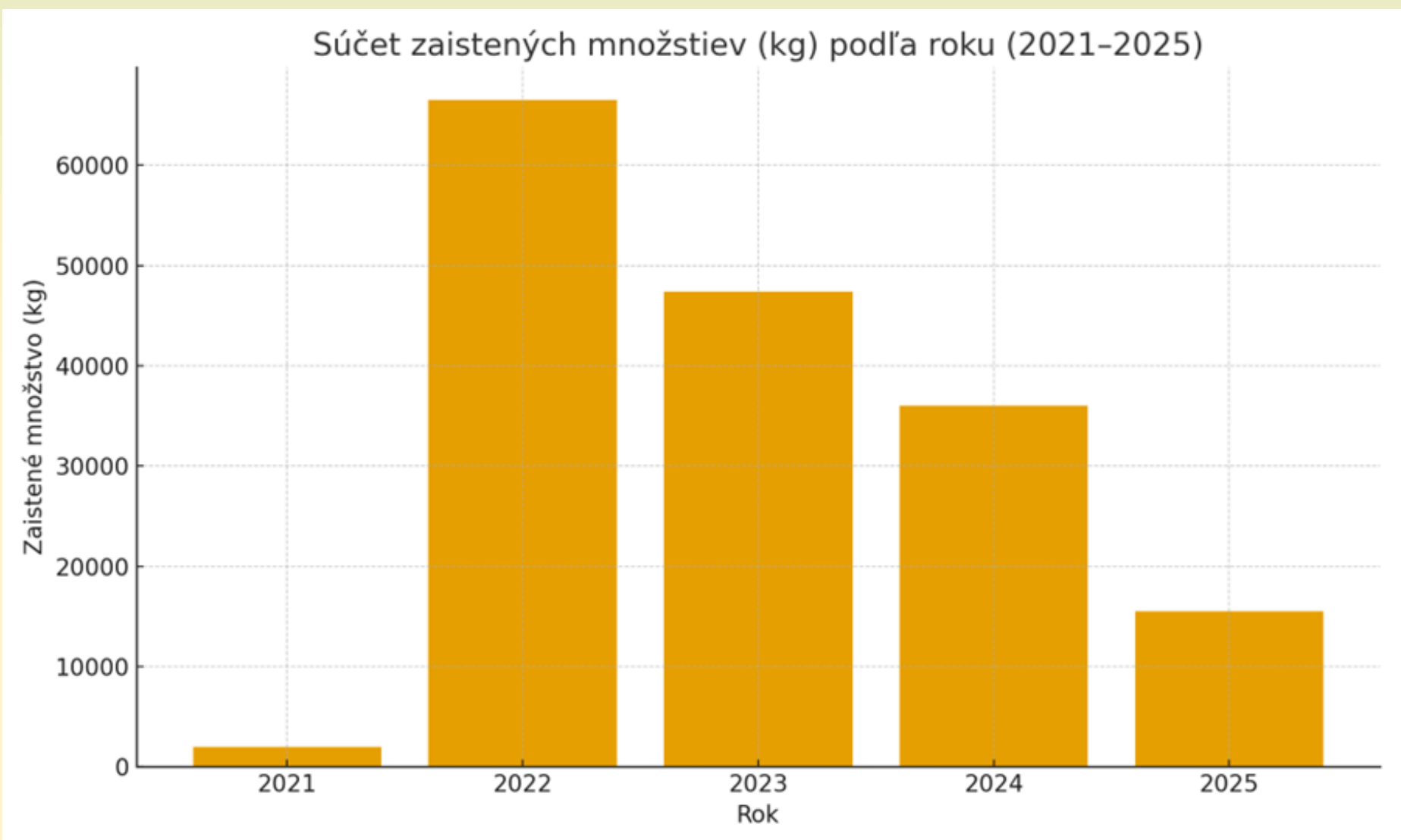
MATERIÁL A METODIKA

Cieľ práce sme naplnili použitím a spracovaním primárnych aj sekundárnych údajov. Primárne údaje pochádzali z portálu Knowledge4Policy – Knowledge Centre for Food Fraud & Quality (KC-FFQ), ktorý prevádzkuje Joint Research Centre (JRC), Európska komisia. Spracované bolo obdobie 2021–2025 s dôrazom na segment rýb a morských plodov. Zdroj a rozsah primárnych dát: Z mesačných prehľadov „Food Fraud Monthly Report“ (KC-FFQ) boli extrahované záznamy obsahujúce: (a) hlásiacu krajinu, (b) komoditu (ryby/morské plody), (c) kategóriu podvodu (napr. nedostatočná výsledovateľnosť, IUU/nelegálny lov, nesprávne označovanie, falšovanie) a (d) množstvo (kg), ak bolo uvedené. Tieto záznamy tvorili základ pre testovanie východiskových predpokladov/hypotéz o dominujúcich typoch podvodov a geografickom rozložení. Sekundárne údaje: Sekundárne zdroje (opis legislatívneho a inštitucionálneho rámca EÚ – KC-FFQ/JRC, RASFF, EFSA) boli využité iba na konceptualizáciu výsledkov.

VÝSLEDKA A DISKUSIA

Časový vývoj v rokoch 2021–2025 podľa spracovaných záznamov KC-FFQ ukazuje nízku východiskovú úroveň v roku 2021, výrazné navýšenie zachytených objemov v rokoch 2022 a 2023 a mierny pokles v roku 2024. Údaje za rok 2025 sú zatiaľ parciálne, no potvrdzujú pokračujúci tlak kontrolných orgánov a opakované zásahy v rizikových lokalitách. Grafy tak zachytávajú „vlnu“ intenzívnych zásahov v stredne sledovaného obdobia a následnú stabilizáciu na nižšej úrovni. Priestorové rozloženie záchytov zdôrazňuje výraznú dominanciu prístavných krajín s vysokou intenzitou rybolovu a tranzitu. Najmä Taliansko sústreďuje viacero veľkých prípadov spojených s chýbajúcou výsledovateľnosťou, nesúladom v dokumentácii a opakovanými záchytmi tuniaka. Významný jednorazový príspevok k celkovému objemu priniesli aj zásahy mimo EÚ v tranzitných uzloch (napríklad vo Francúzskej Guyane), zatiaľ čo ďalšie mimoeurópske lokality (Omán, Zimbabwe, USA, Argentína, Čile či Brazília) potvrdzujú, že ide o globálny jav presahujúci hranice jednotného trhu. Z hľadiska typológie porušení dominujú dve línie: nedostatky vo výsledovateľnosti a dokumentácii pozdĺž dodávateľského reťazca a nelegálny, nehlásený a neregulovaný (IUU) rybolov. Tieto mechanizmy sa prejavujú jednak vysokou frekvenciou, jednak veľkými jednorazovými zásahmi. Priebežne sa objavuje aj nesprávne označovanie a falšovanie, pričom typickým motívom je zmena druhu alebo klamlivé etiketovanie. Adulterácia formou umelého navýšovania hmotnosti (napr. nadmernou glazúrou či pridávaním vody/solí) nie je najčastejšia, ale v jednotlivých prípadoch dosiahla výrazné objemy a preto má materiálny význam v celkovom súčte. Ročný profil výsledkov podporujú aj konkrétne komoditné vzorce. Tuniak sa v záznamoch objavuje opakovane a reprezentuje vysokorizikovú komoditu z pohľadu IUU a výsledovateľnosti. V iných prípadoch šlo o zmiešané morské plody a mäkkýše, kde kontrolné orgány identifikovali nedostatky v označovaní, chýbajúce doklady alebo nevhodné podmienky skladovania. Tieto nálezy poukazujú na slabé miesta v logistike a na kritické body, kde sa sústreďuje hodnota a motivácia k podvodnému správaniu (prístavy, prvé uvedenie na trh, veľkoobchod). Kvalitatívne záznamy bez uvedenej hmotnosti, ktoré sú zahrnuté v tabuľke prípadov, rozširujú kvantitatívny obraz o konkrétnom modus operandi (zámennosť druhov, falošné etikety, dokumentové podvody). V kombinácii s grafmi tak vytvárajú konzistentný obraz, v ktorom sa dlhodobo potvrdzuje kľúčová úloha výsledovateľnosti a cielených kontrol proti IUU, pričom jednotlivé roky sa líšia najmä prítomnosťou niekoľkých veľkých, objemom dominantných zásahov.

OBRÁZOK 1: SÚČET ZAISTENÝCH MNOŽSTIEV (KG) PODĽA ROKU (2021–2025)

OBRÁZOK 2: SÚČET ZAISTENÝCH MNOŽSTIEV (KG) PODĽA ROKU (2021–2025)

Tabuľka 1: Výber prípadov (2021–2025)

Rok	Krajina	Komodita	Porušenie	Množstvo (kg)
2021	Taliansko	Ryby (ančovičky/sardin ky v oleji)	falošné označenie	800
2021	Taliansko	Morské plody (mix)	Bez výsledovateľnosti	1 160
2022	Taliansko	Tuniak (červený)	Bez výsledovateľnosti	3 800
2022	Taliansko	Morské plody (mix)	Bez výsledovateľnosti	2 500
2022	Taliansko	Tuniak	Skryté pred registráciou	7 000
2022	Francúzska Guyana	Ryby	Kontraband	32 000
2022	Zimbabwe	Makrela	Kontraband	6 000
2022	Omán	Morské plody (mix)	Nelegálny lov	14 000
2022	Taliansko	Morské plody (mix)	Bez výsledovateľnosti	1 000
2022	Španielsko	Úhor európsky (sklený)	Kontraband ohrozeného druhu	180
2023	Bulharsko	Slávky (midi)	Kontraband	1400
2023	Taliansko	Morské plody (mix)	Bez výsledovateľnosti	16 800
2023	Taliansko	Chobotnice	Zlé označenie	2 000
2023	Taliansko	Ryby	Bez výsledovateľnosti	26 000
2023	USA	Lutjan (red snapper)	Nelegálny lov	1 200
2024	Taliansko	Tuniak (červený)	Nelegálny lov/bez dokumentácie	14 000
2024	Taliansko	Morské plody (mix)	Bez výsledovateľnosti	2 200
2024	Portugalsko	Morské plody (mix)	Zvyšovanie hmotnosti (adulterácia)	17 800
2024	Taliansko	Tuniak a mečiar	Podozrivý pôvod/rybolov	2 000
2025	Taliansko	Ryby (mix)	Nevyhovujúce na predaj	800
2025	USA	Ryby (+ 9 žralokov)	Nelegálny lov	725
2025	Taliansko	Ryby (mix)	Bez výsledovateľnosti	2 000
2025	Taliansko	Ryby (mix)	Zlé označenie/bezpečnosť	4 000
2025	Argentína	Ryby (mix)	Nelegálny lov	2 000
2025	Čile	Morské plody (mix)	Nelegálny lov/bez dokladov	3 000
2025	Brazília	Krevety (argentínske)	Kontraband/nesp rávne skladovanie	3 000

ZÁVER

Analýza KC-FFQ (2021–2025) potvrdzuje, že segment rýb a morských plodov dlhodobo dominujú dva mechanizmy podvodov: nedostatočná výsledovateľnosť a nelegálny (IUU) rybolov; nesprávne označovanie a cielená adulterácia sa vyskytujú priebežne a v jednotlivých rokoch môžu mať výrazný dopad. Zásahy kulminujú v stredne sledovaného obdobia a priestorovo sa sústreďujú v prístavných a tranzitných krajinách; tuniak sa opakovane javí ako riziková komodita. Pre prax to znamená prioritu rizikovo orientovaných kontrol v uzlových bodoch reťazca, dôslednú (digitalizovanú) výsledovateľnosť a cielené overovanie druhov (napr. DNA). Uvedené výsledky vychádzajú z kurátorských záznamov KC-FFQ a slúžia ako indikátor trendov, nie úplná oficiálna štatistika.

Pod'akovanie

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-22-0402, č. APVV-22-0402